

Правові засади діяльності органу конституційної юрисдикції в Україні

// Правовий досвід на шляху до євро інтеграції: матеріали першої міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – Тернопіль, 2006. – С. 61-64.

*Цимбалістий Т. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного, адміністративного і
міжнародного права Юридичного факультету
Тернопільського державного економічного університету*

Ровесником України як незалежної держави є інститут конституційної юстиції, сутність якого зводиться до здійснення спеціалізованого конституційного контролю органом конституційної юрисдикції. Закономірно, що чинний варіант правового регулювання статусу Конституційного Суду України розроблено з урахуванням досвіду роботи конституційних судів інших демократичних держав. У такий спосіб конституційне правосуддя України сприйняло основні риси європейської моделі конституційного судового контролю. В країнах цієї системи функцію конституційного контролю здійснюють спеціалізовані органи конституційної юстиції, відокремленні від судів загальної юрисдикції.

Поняття «конституційна юстиція» («конституційне правосуддя») охоплює два види правовідносин, які пов'язані з характеристикою Конституційного Суду: 1) як державного інституту судової влади; 2) як органу, що здійснює свою діяльність у формі конституційного судочинства¹.

Характеристику місця Конституційного Суду України у механізмі Української держави варто розпочати з визначення конституційних засад його діяльності. Конституція України (ст. 147) визначає Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні, завданням якого є гарантування верховенства Конституції як Основного Закону на всій території України. Згідно зі статтею 124 Конституції України, судочинство в

¹ Скомороха В. Вплив конституційної юстиції на розвиток українського конституціоналізму // Право України. – 2000. - №12. – с.3.

Україні здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Таким чином, говорячи про місце Конституційного Суду України у механізмі держави необхідно відзначити, що він посідає особливе місце у системі поділу влади, що закріплена в Конституції України. Сьогодні загальноприйнятою є характеристика Конституційного Суду України як судового органу (органу судової влади). Разом з тим є всі підстави говорити про особливу політико-правову природу діяльності КСУ як органу державної влади. Це впливає з наступного.

1. Конституційний Суд здійснює конституційний контроль як самостійний вид державної діяльності. Згідно з законодавством України, він є єдиним органом конституційної юрисдикції. Цим зумовлено місце Конституційного Суду в системі правової охорони Конституції України взагалі і конституційного контролю зокрема. Як відомо, КСУ є не єдиним органом в цій системі, адже відповідні повноваження мають Президент України, Верховна Рада, Кабінет Міністрів. Проте лише Конституційний Суд відповідні питання вирішує в порядку судової процедури.

2. Лише Конституційний Суд має право вирішувати спори, що мають конституційне значення.

3. Конституційний Суд відіграє головну роль у забезпеченні верховенства і прямої дії Конституції України на всій території держави і стосовно до всіх суб'єктів права.

4. Рішення Конституційного Суду мають загальнообов'язкову юридичну силу, остаточні, не підлягають оскарженню і можуть бути змінені лише в результаті зміни Конституції України.

5. Відмінними є способи формування і склад Конституційного Суду і судів загальної юрисдикції.

6. Відмінною рисою, що відрізняє КСУ від інших органів судової влади є те, що предметом його діяльності є здійснення конституційного контролю у формі особливого виду судового провадження.

Крім того, на суттєві особливості конституційно-правового статусу органу конституційної юрисдикції порівняно з судами загальної юрисдикції вказує Конституція України, яка закріплює правовий статус та повноваження Конституційного Суду України у спеціальному розділі XII «Конституційний Суд України» окремо від розділу УІІ «Правосуддя».

Важко не погодитись із думкою М.Тесленко, яка вважає, що «основна відмінність Конституційного Суду України від судів загальної юрисдикції пов'язана зі специфічним характером рішень, які приймаються в ході здійснення конституційного контролю. Головним результатом останнього є рішення про відповідність або невідповідність конкретної правової норми положенням Конституції України, тобто акта, що займає найвище місце в ієрархії джерел права, а не застосування конкретної правової норми до конкретних обставин судової справи»².

Будучи органом судової влади, Конституційний Суд України за своїм статусом належить до системи вищих органів державної влади, знаходиться на рівні таких інститутів державної влади, як Парламент, Президент, Уряд. За певними ознаками Конституційний Суд України стоїть вище цих органів, адже відповідно до Конституції України він може визнати їхні акти неконституційними, що має наслідком втрату ними чинності.

Особлива роль належить Конституційному Суду в системі стримувань і противаг. Вирішуючи суперечки між органами державної влади КСУ виступає як орган примирення і компромісу, як гарант політичного миру і стабільності у суспільстві і державі, як охоронець конституційного ладу держави.

Конституційний Суд України здійснює конституційний контроль як самостійний вид державної влади, він відіграє головну роль в забезпеченні верховенства і прямої дії Конституції України. Відповідно до статті 2 Закону України «Про Конституційний Суд України» його завданням є гарантування

² Тесленко М. Про місце Конституційного Суду України в системі вищих органів державної влади // Право України. – 1999. - №12. – с. 35.

верховенства Конституції України як Основного закону держави на всій території України.

Окремі автори відносять Конституційний Суд України до контрольно - наглядових органів. Вони вважають, що Конституційний Суд України внаслідок місця, яке він займає в системі державної влади і маючи відповідні повноваження, встановлені Конституцією України і законом, здійснює контроль за всіма гілками влади. Тобто конституційне правосуддя стоїть над трьома гілками влади³.

Однією з функцій Конституційного Суду є захисту прав та свобод людини і громадянина. Серед відповідних процедур, які використовують органи конституційної юрисдикції в багатьох зарубіжних країнах, чи не найпопулярнішим є розгляд конституційних скарг. Сутність інституту конституційної скарги сьогодні зводиться до права громадян звертатися до органів судового конституційного контролю з проханням про перевірку конституційності владних актів, якими порушується, на їх думку, їхні права і свободи. На жаль, в законодавстві України цей інститут не знайшов свого відображення, що, мабуть, пояснюється прагненням законодавця запобігти перевантаженню Конституційного Суду України такими справами. Разом з цим це обмежує можливості громадян щодо захисту своїх прав національними правовими засобами, зокрема і в Конституційному Суді.

Цікавим є досвід правового регулювання конституційної скарги у Польщі, де вона може бути внесена до Конституційного Трибуналу після вичерпання всіх інстанційних можливостей оскарження. Це дозволяє запобігти непомірному завантаженню Конституційного Трибуналу. Закон “Про Конституційний Трибунал” формулює і інші обмеження надходження скарг з метою створення Трибуналу можливостей для нормальної і ефективної роботи. Серед них: обмеження термінів подання скарги – три місяці з дня прийняття остаточного рішення відповідним органом; наявність

³ Медведчук В. Роль Конституційного Суду України в побудові основ правової держави в Україні // Вісник Конституційного Суду України – 2002. - №2. – с. 51.

встановленої форми скарги; наявність процедури попереднього розгляду скарги. Крім цього, обмеженням по суті є вимоги, що стосуються суб'єктів і предмету оскарження.

Польський варіант захисту прав і свобод людини і громадянина органом конституційної юстиції заслуговує на увагу і в Україні. Особливо це стосується регулювання інституту конституційної скарги. У зв'язку з цим було б доцільно скористатися цим досвідом і надати громадянам право звертатися до Конституційного Суду України, але після використання всіх інших правових засобів⁴.

Таким чином, Конституційний Суд України займає досить важливе місце в механізмі здійснення державної влади. Є всі підстави стверджувати, що вже сам факт існування такого органу конституційного контролю в Україні значною мірою дисциплінує органи державної влади, змушує їх діяти відповідно до законодавства України, спрямовуючи свою діяльність на забезпечення та захист прав і свобод людини і громадянина.

⁴ Детальніше: Цимбалістий Т. О. Конституційна скарга як гарантія захисту прав людини // Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні: Матеріали Всеукраїнської міжвузівської наукової конференції молодих вчених та аспірантів (м. Івано-Франківськ, 28 квітня 2006 року). - Івано-Франківськ, 2006. – с. 132-135.